

خلاصه ای از مباحث

دانش خانواده

تهیه کننده :

اسماعیل عباس نژاد

بسمه تعالی

مبحث دانش خانواده و جمعیت

فصل اول : تشکیل خانواده

اهداف : ۱- جایگاه خانواده در بر آوردن نیازهای اساسی انسان ۲- شناخت آسیب های فبل از ازدواج و راحل آنها ۳- آشنایی با معیارهای همسر گزینی ۴- برخی از موانع ازدواج و چگونگی مواجهه با آنها

پیش نیاز: نیازهای انسان

نیازهای انسان اورا به حرکت و تکاپو و زندگی سوق می دهد این نیازها در طبقه بندی های مختلف قرار می گیرند. مهمترین نیازهایی که شخص پیش از پیش در خود احساس می کند نیاز به همراهی از جنس مخالف است تا به تواند به آرامش عاطفی و روحی بخشیده و نیازهای او را پاسخ دهد که از جمله نیازهای انسان ، نیازهای عاطفی و جنسی اوست.

نیاز عاطفی به این است که هر فردی هم به ارتباط و تعامل به دیگران نیازمند است و هم به محبت کردن و مورد محبت واقع شدن. لذا پیوندجوی و همکاری نزدیک باعث لذت او می شود که این نیاز یعنی نیاز عاطفی به جنس مخالف را در او ایجاد می کند.

نیاز جنسی یکی از مهمترین نیازهای زیستی و غریزه ی جنسیست که اولین نیاز ضروری انسان برشمرده می شود.

اهمیت تشکیل خانواده و کارکرد های آن (اهمیت و ضرورت ازدواج)

رایج ترین نظریه اندیشمندان و ادیان به ویژه دین مبین اسلام به عنوان پاسخ به نیاز جنسی انسان ارضای آن در قالب ازدواج و به صورت قانونمند است که در قرآن کریم فلسفه آن را در سوره روم آیه ۲۱ بیان می کند به اینکه « **ومن آیاته ی ان خلق لکم من انفسکم ازواجاً لتسکونوا الیها وجعله بینکم مودة و رحمة ان فی ذلک لآیات لقوم یتفکرون** » که در این آیه آرامش ودوستی و رحمت الهی را از فلسفه تشکیل خانواده قرار داده است.

کارکردهای ازدواج

در بین انسان ها نزدیکترین رابطه عاطفی میان زن و شوهر برقرار می شود و این رابطه در کاهش نگرانی ها ، اضطراب ها و آشفتگی ها نقش اساسی دارد که کارکردها و آثار فردی و اجتماعی آنها به شرح ذیل می باشد.

۱- تجربه همسر شدن و پس از آن پدر یا مادر شدن نوعی کمال شخصیت محسوب می شود

۲- ازدواج سبب کامل شدن ایمان می شود لذا پیغمبر اکرم (ص) می فرماید هر جوانی که در آغاز جوانی خویش ازدواج کند شیطان فریاد بر می آورد که ای وای دو سوم از دین خود را از دستبرد من در امان داشت.

۳- ازدواج باعث اعتبار اجتماعی خاص به فرد می دهد. لذا برای افراد متاهل احترام بیشتر اجتماع قائل می شود.

آسیب های قبل از ازدواج

۱- آسیب های روابط آزاد با جنس مخالف که این روابط بر اساس میل و اراده خود فرد و رضایت طرف مقابل است در رفتارهای جنسی که به جز رضایت دختر و پسر محدودیت دیگری را نمی پذیرد، که این روابط جنسی خارج از چارچوب ازدواج قرار گرفته که پیامدهای ذیل را دارا می باشد:

الف- افسارگسیختگی امیاری جنسی که این زیاد روی ارضای غریزه جنسی را باعث می شود نه اینکه باعث کامل شدن ارضای جنسی باشد. **ب-** احساس گناه **ج-** محرومیت از ارزش های والای وجودی انسان **د-** بروز ناهنجاری های اجتماعی **ح-** آسیب رساندن به زنان **و-** بروز آسیب های عاطفی و ظهور تنشهای روانی **ه-** بروز آسیب های معنوی **ی-** فراوانی ازدواج های ناپایدار ، کاهش ازدواج و کاهش لذت جنسی

۲- آسیب های دوستی با جنس مخالف که این ارتباط می تواند کوتاه مدت یا دراز مدت بوده که در ابتدا با هیجانانگیزش شروع شده و این دوستی اعتماد به نفس را تایید و تقویت می کند و نیاز های عاطفی و احساسی را تا اندازه ای تامین می کند که در شرایط مناسب می تواند باعث تشکیل خانواده بشود.

خویشتن داری و مدیریت آسیب های قبل از ازدواج

اسلام برای لزوم رفتار جنسی متناسب با شأن شریف انسانی و جلوگیری از ارتباطات جنسی آزاد قوانین را تعیین کرده تا مقدمه رشد و کمال فرد و جامعه باشد. که عبارتند از: ۱- تاکید بر رعایت حیا در روابط با جنس مخالف ۲- نگرش منفی به پیروی از غرایز شهوانی ۳- نگرش منفی به دلبستگی شدید به نامحرم ۴- سفارش به تقوای چشم، گوش، زبان و لمس

امیرالمومنین (ع) در ذیل تفسیر آیات ۳۰ و ۳۱ سوره نور که بیان می کند « مردان و زنان با ایمان خداوند امر می کند تا در برخورد با نامحرم دیدگان خود را فرو آورند می فرماید: نگاه به نامحرم عامل وقوع روابط حرام و ارتباط گناه آلود با نامحرم است.

انتخاب همسر شایسته

الف - معیار های همسر گزینی: یکی از مهمترین مراحل زندگی هر فرد گزینش همسر است که اسلام در انتخاب همسر بر معیارهای اساسی ذیل تاکید می کند ۱- همتایی و همانندی ۲- خوش اخلاقی ۳- تقوا ۴- سلامت

ب: مهارت های انتخاب همسر شایسته

۱- خودشناسی مقدمه همسر گزینی ۲- راه های شناخت فرد مناسب برای ازدواج ۳- سوالاتی برای شناخت بیشتر همانند ویژگی های اخلاقی، شناخت دوستان، معاشرت با افراد، ابراز ناراحتی و چگونگی آن

تسهیل ازدواج در رویاروی با موانع مختلف

افزایش سطح بعضی از توقعات مادی و غیر مادی و خانواده و آداب و رسوم باعث بعضی از موانع ازدواج میباشد که عبارتند از: ۱- اشتغال به تحصیل ۲- سطح تحصیلات ۳- مسائل اقتصادی ۴- خدمت سربازی ۵- بیماری والدین ۶- سخت گیری در معیارهای ظاهری ۷- اختلاف نظرهای سیاسی ۸- تفاوت فرهنگی ۹- مخالفت والدین ۱۰- سراغ نداشتن فرد مناسب.

فصل دوم: حقوق ، مسئولیت و تعالی خانواده

اهداف: ۱- شناخت قواعد و اصول حاکم بر خانواده ۲- آشنائی با حقوق و مسئولیت های مالی و غیر مالی زوجین ۳- منطقی و خردمندانه بودن مهریه ازدواج ۴- آشنائی با فضائل و ردائل خانوادگی و چگونگی کسب فضائل *

اصول و مبانی الگوی اسلامی خانواده

در نظام ارزشی اسلام به تشکیل خانواده و تحکیم آن و نیز تعالی آن توجه جدی شده که برای دستیابی و رشد تعالی خانواده باید روابط خانواده بر پایه حقوق - اخلاق و فضائل اسلامی باشد تا کانون خانواده به رشد و تعالی انسانی مبدل گردد لذا اصول حاکم بر روابط خانواده و اصول ناظر به ماهیت جمعی خانواده از مهم ترین اصول حاکم بر خانواده است که بیان می کنیم

الف: اصول ناظر بر روابط اعضای خانواده

۱- اصل مکمل بودن ۲- اصل تعاون ۳- اصل مودت ۴- اصل معاشرت به معروف ۵- اصل تناسب حق و مسئولیت

ب: اصول ناظر به ماهیت جمعی خانواده

۱- اصل قداست ۲- اصل استحکام ۳- اصل وحدت ۴- اصا مراعات حریم خصوصی ۵- اصل رعایت مصالح کودک ۶ - اصل حمایت

حقوق و تکالیف اعضای خانواده

الف: حقوق و مسئولیت های مالی زوجین

۱- آزادی اقتصادی و مالی در خانواده ۲- آزادی اقتصادی و مالی در بیرون خانواده

ب: حقوق و مسئولیت مالی مردان در خانواده

حقوق و مسئولیت های غیر مالی زوجین در خانواده

الف : حقوق و مسئولیت های مشترک

۱- حسن معاشرت ۲- اسکان مشترک ۳- وفاداری ۴- مشارکت و همکاری در امور خانواده ۵- حضانت و تربیت فرزندان

مصادیق حسن معاشرت

۱- خوش رفتاری ۲- برآوردن نیاز جنسی همسر ۳- گذشت از خطای همسر

ب: حقوق و مسئولیت های اختصاصی مردان

۱- مدیریت خانواده ۲- تمکین زوجه ۳- ولایت بر فرزندان

رشد فضایل اخلاقی و معنوی در خانواده

نهادینه شدن سرشت انسان با نفخه ای الهی- سرآغاز کشش و جذب الهی انسان به سوی خداوند که با راهنمایی پیامبران محقق می شود بجز با تعلیم و تربیت و پرورش دادن سجایا و کرامت های اخلاقی ممکن نمی باشد لذا چونکه خانواده محل بسیار مناسب برای حرکت انسان در مسیر تعالی و رشد فضائل اخلاقی می باشد بر اساس رهنمود های اسلامی انسان را در رسیدن به اهداف والای

خلقت و وصول به سوی خداوند یاری رسانده و مورد تاکید و تائید می باشد بنا بر این طبق آیه ۶ سوره تحریم یکی از مسئولیت های اعضای خانواده در برابر همدیگر مراقبت و محافظت از ارتکاب گناهان می باشد که به بعضی از موارد موجب رشد فضائل اخلاقی و ارزش های معنوی در خانواده اشاره می کنیم.

۱- توجه به حضور خداوند در زندگی ۲- شناخت معصومین (ع) و عمل به سیره آنان ۳- شناخت ردائل و فضائل اخلاقی

فصل سوم: تحکیم خانواده

اهداف: ۱- آشنائی با عوامل موثر در استحکام خانواده ۲- شناخت کسب در آمد و مدیریت مصرف خانواده

۳- آشنائی با کار کرد خانواده و بیان راهکرد تقویت آن

عوامل استحکام خانواده

۱- دین داری:

تاثیر دین داری بر سلامت روابط خانواده و استحکام آن ثابت شده است که می توان به بعضی از موارد آن اشاره کرد (الف: ایمان مذهبی در معنا دار کردن زندگی ب: تقویت بردباری ج: متدین بودند د: ناظر بودن خداوند ه: پرهیز از محرمات الهی

۲- همدلی ۳- ارضای نیازهای جنسی ۴- مدیریت اقتصادی خانواده ۵- محبت به اعضای خانواده ۶- مشخص و متعادل نمودن انتظاراتها ۷- مشورت و کسب توافق در خانواده ۸- راز داری ۹- عفو و گذشت (که شرط اصلی استمرار و استحکام پیوند زناشوئی و بقای خانواده است

مهارت های تحکیم خانواده:

۱- اظهار محبت که شنیدن عبارت محبت آمیز از نیازهای جدی زوجین می باشد

۲- ارتباط کلامی مناسب ۳- روابط زناشوئی مطلوب

۴- مهارت کسب در آمد و مدیریت مصرف:

الف: کسب در آمد (مسائل مربوط به اشتغال مردان، مسائل مربوط به اشتغال زنان)

ب: مدیریت مصرف (مخارج خانواده، پس انداز کردن بخشی از در آمد، مطلع کردن همسر از میزان در آمد ، زیاده روی نکردن در مصرف، آموزش فرزندان با رشد مناسب در مسائل اقتصادی)

تقویت کارکرد های خانواده :

خانواده کارکرد های متنوع و فراوانی دارد از جمله تنظیم رفتار جنسی ، تامین نییازهای عاطفی ، بقای نسل و. . که تقویت این کارکرد ها استحکام خانواده را ایجاد می کند که به بعضی از آنها اشاره میشود ۱- رعایت حدود مرزها در خانواده ۲- تامین نیازهای عاطفی همسران ، فرزندان و والدین ۳- فرزند آوری که یکی از اهداف مهم ازدواج صاحب فرزند شدن

است تا والدین از این طریق از لذت طعم شیرین مادری یا پدری بهره مند گردند ۲- تقویت نقش تربیتی خانواده، که یکی از این موارد خانواده باید نقش جامعه پذیری را در کودکان ایفا کنند.

نقش اعضای خانواده

در ازدواج که پیوند ظاهری یک دختر و پسر با یکدیگر است تشکیل مقدس خانواده که متشکل از زن و شوهر و فرزندان و بستگان می باشد ایجاد می شود که این اعضا نقش ویژه را در برکت و رحمت خانواده ایجاد می کنند که می شود در یک نگاه اجمالی اعضای خانواده را به شرح ذیل بیان کرد:

۱- زن و شوهر: زن و شوهر با اینکه نقش مشترک خانواده را دارند اما از نظر جسمانی، عاطفی و روانی نقش های ویژه ای را هرکدام به عهده دارند مثلاً مردان قدرت بدنی بیشتر دارند و زنان دارای بدن ظریف و لطیف هستند که به جزئیات دقت بیشتری دارند لذا در احکام فقهی تفاوت نقش ها در روابط زن و شوهر در قالب وجوب پرداخت نفقه برای مرد و وجوب تمکین برای زن را ذکر کرده اند

۲- والدین و فرزندان: با تولد فرزند هرکدام از مرد و زن نقش شیرین پدر و مادری را ایجاد می کند که پدر نیازهای اولیه فرزند و مادر ارتباط عاطفی عمیق با فرزند را انجام می دهند و در امر پدران و مادران نقش بسزایی داشته تا جای که بیان شده است بهشت زیر پای مادران است لذا نقش والدین تربیت و حمایت فرزند است و وظیه فرزندان احترام به والدین و رسیدگی به آنها در ایالم سالمندی که آیات ۸ سوره عنکبوت و آیات ۲۳ و ۲۴ سوره اسرا به این موضوع صراحت دارد

۳- بستگان: در بحث بستگان صله رحم تاکید شده از جمله اینکه صله رحم سبب نزدیکی فرد به خداوند میباشد.

فصل چهارم: ایمن سازی خانواده

اهداف: ۱- آگاهی از مسائل و مشکلات خانواده ۲- عوامل تضعیف خانواده و مهارت لازم برای رفع آن ۳- شناخت نسبت به عیوب فسخ کننده نکاح ۴- شناخت به پدیده طلاق و ترمیم آسیب دیده از طلاق

نگاه اجمالی به مسائل و مشکلات خانواده معاصر

امروزه خانواده در دستخوشی و تغییراتی قرار گرفته که بسیاری از آنها در سبک زندگی فردی و اجتماعی از طریق قدرت رسانه ای غرب و محافل دانشگاهی می باشد که بعضی از آنها عبارتند از: ۱- گسترش روابط جنسی لذت گرا ۲- افزایش آمار والدین مجرد ۳- افزایش قابل ملاحظه طلاق ۴- کاهش اقتدار دینی در شکل گیری خانواده ۵- تغییر نقش های اعضای خانواده / لذا به بعضی از مشکلاتی که در ایمن سازی خانواده بروز می کند را بیان خواهیم کرد؟

۱- افزایش سن ازدواج و مجرد زیستی ۲- افزایش اختلافات خانوادگی ۳- ضعف در کار آمدی خانواده

عوامل تضعیف خانواده

الف- عوامل شناختی ب- عوامل رفتاری

عوامل شناختی: ۱- فقدان اطلاعات مورد نیاز ۲- انحرافات شناختی (نسبی گرایي در ارزش های اخلاقی خانوادگی ، اولویت حقوق نسبت به تکالیف ، اعتقاد به خرافات) ۳- ضعف سواد رسانه ای ۴- بدگمانی و سوء ظن به خانواده

عوامل رفتاری: این عوامل در تضعیف خانواده اثر بسیار زیاد دارد که به بعضی از آنها اشاره می کنیم؟ ۱- خود برترینی ۲- ارتباط کلامی نامناسب ۳- عدم ارضای نیازهای جنسی ۴- برنامه اقتصادی نامناسب ۵- اعتیاد

راه های ایمن سازی خانواده از آسیب ها

در امر ازدواج با توجه به تفاوت های دختر و پسر از جهت اعتقادات ، اخلاق ، فرهنگ ، آداب و رسوم حتی در بعضی از مسائل جزئی سبب اختلاف و تعارض خانواده ها می شود و خانواده را گرفتار آسیب های متعدد می سازد لذا برای ایمن ساختن خانواده از این آسیب ها همسران باید مهارت های ویژه ای را کسب کنند که عبارتند از :

۱-آموزش همسران ۲- ارزیابی مستمر روابط خانوادگی ۳- پرهیز از بدگمانی و سو ظن با توجه به آیه ۳۶ سوره اسراء ۴- مواجه صحیح با غیوب همسر ۵- مدیریت کردن خشم و غضب ۶- کسب مهارت حل مسائل زندگی

فروپاشی خانواده

ازدواج پیوند مقدسیست که زن و شوهر باید در حفظ آن کوشا باشند و برای ایمن سازی آن از آسیب ها مهارت های لازم را بکار گیرند اما با همه این مسائل بعضی از پدیده ها باعث فرو پاشی خانواده می شود که عبارتند از:

۱- **فسخ نکاح:** (الف)- به دلیل عیب ب- بدلیل تخلف ازوصف مقصود که طبق ماده ۱۱۲۸ قانون مدنی هرگاه در یکی از طرفین صفت خاص شرط شده باشد و بعد از عقد معلوم شود که آن وصف مفقود است برای طرف مقابل حق فسخ می باشد)

۲- **طلاق:** طلاق از نظر دین اسلام و عرف جامعه امری ناپسند است و فقط در صورتی قابل پذیرش است که در تداوم زندگی مشترک ضرر جدی وجود داشته باشد لذا امام صادق (ع) فرمود: ازدواج کنید ولی طلاق ندهید زیرا عرش خدا از وقوع طلاق می لرزد.

عوامل طلاق:

الف:عوامل جهانی طلاق ،ب:عوامل وعلل طلاق در ایران

عوامل جهانی طلاق: ۱-تغییر ارزش ها ۲-تغییر نگرش نسبت به ازدواج ۳- تغییر ساختار خانواده

عوامل وعلل طلاق در ایران: ۱- فرهنگی اجتماعی ۲- اقتصادی ۳- اخلاقی ۴- روان شناختی ۵- جنسی

پیامدهای طلاق :

طلاق با اینکه خارج شدن از یک رابطه تنش زا بوده و افراد با این جدائی تا مدت کوتاهی آسایش نسبی پیدا می کنند اما پیامدهای منفی آن بیش از خشنودی آنها از طلاق می باشد که عبارتند از:

۱- پیامدهای فردی ۲- پیامدهای خانوادگی ۳- پیامدهای اجتماعی

راهکارهای کاهش طلاق :

۱- پیشگیری از ایجاد اختلاف بین زن و شوهر ۲- گذشت خردمندانه برای پیشگیری از فرو پاشی خانواده

۳- محدودیت زمانی برای طلاق ۴- لزوم حضور دو شاهد عادل ۵- لزوم حضور در مراکز مشاوره

۶- وساطت داوران ۷- توجه به مشکلات فرزندان ۸- توجه به پیامدهای اقتصادی طلاق ۹- ایجاد زمینه آشتی مجدد

ترمیم خانواده های آسیب دیده از طلاق

خانواده ها هم به آسیب های درونی وهم بیرونی مواجه هستند که در بعضی مواقع زندگی همچنان ادامه پیدا می کند اما بعضا گاهی هم بدلیل مشکلات زندگی از هم می پاشد که در این موقع باید آسیب ها را ترمیم کرد که طلاق یکی از آنها است و آن را باید باشیوه خودش ترمیم کرد لذا به بعضی از موارد آن اشاره می کنیم :

۱- تقویت فضائل اخلاقی ، ۲- پذیرش موقعیت جدید ، ۳- تقویت پیوندهای اجتماعی ، ۴- توجه به نیازهای فرزندان پس از طلاق

۵- تقویت نقش پدر پس از طلاق ، ۶- ازدواج مجدد ،

فصل پنجم : فرزند آوری و فرزند پروری

اهداف: ۱- آشنائی اهمیت فرزند از دیده گاه اسلام ۲- آشنائی با فوائد روحی و جسمی و روانی فرزند آوری و آسیب تک

فرزند داری ، ۳- آشنائی با اخلاق و آداب بار داری و اصول تربیتی فرزند

اهمیت و جایگاه فرزند آوری در اسلام

از نظر اسلام داشتن فرزند و باقی گذاردن نسل برای هر مسلمانی امری پسندیده و مطلوب ی است لذا قرآن کریم عطاى فرزند را نعمت و رحمتی از جانب خداوند به بندگان می داند که آیات ذیل به این امر مهم اشاره دارد ،

(سوره شورا، آیه ۴۹ فرقان / ۷۴، انبیاء / ۸۹ و ۹۰، هود / ۶۹، ابراهیم / ۳۹، کهف / ۴۶، هود / ۶،)

آثار و فوائد فرزند آوری

الف: آثار و فوائد جسمانی

ب: آثار و فوائد روحی و روان شناختی (۱- احساس دوست داشتن و دوست داشته شدن، ۲- عامل نشاط و سلامت روانی والدین، ۳- امید به آینده، ۴- رشد شخصیت، ۵- حس مفید بودن و ارزشمندی،)

ج: آثار و فوائد خانوادگی (۱- استحکام خانواده، ۲- پویایی خانواده، ۳- گسترش تعاملات و ارتباطات،)

اخلاق و اصول تربیتی فرزند :

۱- اصل تدریج و توجه به مراحل تربیت فرزند، ۲- هماهنگی والدین در تربیت فرزند، ۳- اصل محبت، ۴- اصل احترام و تکریم، ۵- توجه به تفاوت های فردی (جسمانی- شناختی - عاطفی و اخلاقی) ۶- اصل اعتدال و مدارا

عباس نژاد